

sposób myślenia i wynikającego stąd działania wcześniej czy później, a w istocie zawsze zderzy się z różnorodnością i wynikającą stąd indywidualnością ludzi. Nawet gdyby stał się panującym z jakiś powodów, co we współczesnym świecie wprawdzie wydaje się mało prawdopodobne choć nie niemożliwe, to – pomijając już fakt, że generowałby on totalitarny system polityczny – byłby będzie rodził postawy i ruchy dysydenckie. A te będą prowadziły do ostrych konfliktów, choćby takich jakie Europa przeżywała w czasach Reformacji i Kontrreformacji czy też w wieku dwudziestym. Stąd też wydaje się, że jeśli można mówić o jedności Europy, nawet w wymiarze politycznym to ta jedność może uzyskać względnie stały stan poprzez akceptację różnorodności. Europa zatem musi być przygotowana na uwzględnienie różnorodności wynikającej z różnic narodowych, obyczajów, różnic religijnych, moralnych, a nawet (choć to może wydawać się dziś jeszcze często trudne do akceptacji) – ze względu na pełne poszanowanie podmiotowości i godności człowieka jako osoby – odmienności orientacji płci. Różność, czy też różnorodność nie może jednak oznaczać akceptacji zachowań czy też działań, które w jakiegokolwiek mierze mogą prowadzić do negacji osobowości człowieka, a więc poczucia jego tożsamości i godności. I to zarówno w wymiarze indywidualnym jak i kulturowym, a więc społecznym, politycznym, religijnym czy też choćby jedynie obyczajowym. Przyszła kultura europejska, ale, jak sądzę, także i globalna winna być raczej relatywistyczna niż dogmatyczna i fundamentalistyczna. Mieszkańcom Europy winna towarzyszyć świadomość, że wszelkie prawdy mają granice swej zasadności. Poza tymi granicami, jeśli nie stają się śmieszne to mogą okazać się niebezpieczne i tragiczne w swoich skutkach. Przyszła kultura nie może być zatem oparta na fanatyzmie i nietolerancji. Jej zasadą, jeśli już nie zawsze może być życzliwość wobec tego co inne to winna być co najmniej tolerancja. Inną już kwestią jest jak to ostatnie pojęcie należałoby rozumieć. Sądzę, że wspólnie, prezentując własne stanowiska, jeśli nawet nie wypracujemy tu nowego systemu wartości to co najmniej zbliżymy się w rozumieniu samych siebie. Zapraszam do dyskusji.

Jan Zouhar

MU Brno

Hodnoty v době poevropské

Ценности в эпоху европеизации

Historiografie jako vyprávění o dějinách má legitimizační úlohu, dějiny ospravedlňují naše dnešní činy. Setkáváme se s historiografií angažovanou ve

službách státu, národa, společenské vrstvy. Proti tomu byla pozitivisticky orientovaná historiografie přesvědčena, že historická pravda o událostech je ukryta v archivech a že je možno ji tam objevit. A navíc – spolu s fakty je odkrýván smysl dějin, který je obsažen v dějinách samotných.¹ Tyto vědecké dějiny jsou namířeny proti ideologizaci a politizaci historie. Postmoderní zlom přinesl dekonstrukci a přesvědčení o dějinné diskontinuitě. Je problematizována myšlenka historického pokroku, ohlašován konec velkých legitimizačních vyprávění, jednoznačného uchopení skutečnosti, konec jistot a bezpečí. V nestabilní společnosti rizik se však překvapivě objevil nový a velký zájem o historii, o nová velká vyprávění, která umožní sebeidentifikaci. Dějiny jsou argumentem ve společenských a politických úvahách a sporech. Objevují se pokusy o „narovnání“ dějepisu. Nejde pouze o fakta, ale o jejich nové hodnocení a souvislosti s projektem sjednocené Evropy.

Úvahy o Evropě, o hodnotách evropanství, o evropské kultuře a vzdělanosti mohou vycházet z Husserlových myšlenek z vídeňských a pražských přednášek v polovině třicátých let, obsažených v později vydané práci *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*. Podle Husserla je teleologickou ideou evropského lidstva idea vědy, teorie, vědění a vzdělanosti. Jak uvádí Jan Patočka, v jejím jménu „Evropa po více než dvě tisíciletí kulturně, ale i politicky žila“,² tato idea „evropskému člověku zaručuje obsah, smysl jeho existence“.³ Řešení krize evropského lidstva Husserl viděl v obnově evropanství jako obnově racionality z ducha radikální teorie, protože „idea vědění, idea nepředsudné THEÓRIA je takovou všeobsáhlou teleologickou ideou, jejíž nositel, evropské lidstvo, je povolán díky této ideji k tomu, aby se stal nejen pánem země a světa, nýbrž rovněž stanovitelem a vykladačem všech jeho ideálů. Evropanství je velký racionalizátor všech ideálů, všechny dostávají nové osvětlení skrze jeho myšlenku samostatné a nepředsudčné teorie, jež vnáší jasnost a souvislost do všech řádů životních.“⁴

V úvaze *Česká vzdělanost v Evropě* z roku 1939 uvádí Jan Patočka jako tři osy, které udávají směr evropské vzdělanosti, antiku, křesťanství a osvícenství. Byl tehdy přes existující pluralitu národních kultur a navzdory existenci kolísavé cézury v duchovní mapě Evropy přesvědčen o evropské jednotě, o tom, že „evropská myšlenka, která znamená všeobecnost, všeplatnost ducha, ...tvoří jednu z hlavních nadějí lidstva, naději, že je taková jednota možná a proces pochodu za ní nezvratný“.⁵ Patočka připomíná, že evropská vzdělanost znamená všeobecnou vzdělanost a že se v ní uplatňují pouze ty univerzální motivy, které vytvářejí „nejobsáhlejší rámce života v sobě samém vyjasněného, smysluplného, dostihujícího

¹ Srv. Třeštík, D.: Konec válek národních dějin. Lidové noviny 24. 5. 2003, s. 13 a 15.

² Patočka, J.: *Tři studie o Masarykovi*. Praha, Mladá fronta 1991, s. 9.

³ Tamtéž.

⁴ Tamtéž, s. 10.

⁵ Patočka, J.: *Česká vzdělanost v Evropě*. In: Týž: *Náš národní program*. Praha, Evropský literární klub 1990, s. 2.

svého vnitřního cíle“.⁶ A přestože mezi třemi hlavními stránkami evropské vzdělanosti (kontemplativní, mravně-náboženskou a intelektuální) existuje vnitřní napětí, ve všech se „ozývá tentýž základní motiv univerzálnosti, platnosti pro všechny a pro všechno“.⁷

Když sledujeme Patočkovu úsilí, inspirované Martinem Heideggerem, nemůžeme přehlédnout, že v úvahách o Evropě mu byly Husserlovy analýzy povahy krize evropského lidstva stálým východiskem. Je tomu tak i v jeho významném textu *Evropa a doba poevropská*, který se opírá o Husserlovu myšlenku, že Evropa je totožná s nahlédnutím jakožto principem kultury. Evropa se díky průmyslové revoluci v 19. století stala tehdy výlučným vlastníkem moderní techniky a moci, prožila demografický vzestup, vznik průmyslových velkoměst a masové společnosti, proměnu politických struktur, vznik demokracie mas a politických stran. Evropské mocnosti si rozdělily svět a snažily se ho opanovat, rivalita mezi nimi vedla ke světovým konfliktům. Během 2. světové války a po ní vzniká postimperální svět, který je obsahově neevropský. Evropa jako politická a duchovní moc přestává hrát rozhodující roli. Nový svět regenerovaných a nově nastupujících národů má příležitost vystřídat duchovní bezvýhodnost a dekadentní subjektivistickou kulturu europeizovaného světa. Současně postevropský svět uplatňuje rysy nového věku, výsledky vědeckotechnické revoluce, rozvoje kybernetiky, elektroniky, počítačové techniky, objevů biologických věd. Jan Patočka navíc připomíná další příznaky duchovního rozkladu evropského věku – úpadek evropských jazyků, konec klasického vzdělání, které evropanství duchovně spojovalo, ústup specifických evropských vědních oblastí jako je historie a filozofie a navíc pokles významu malých států a národů.

Stefan Symotiuk

UMCS Lublin

Europejskie schorzenie – uwiad myślenia utopijnego

Европейское заболевание – увядание утопического мышления

Wiek XIX w Europie był „wiekiem utopii” (i optymizmu): liberałowie, anarchiści, socjaliści, chrześcijanie, zwolennicy techniki (J. Verne) tworzyli „prospekty jutra”, czasem przypominające reklamy wielkich domów towaro-

⁶ Tamtéž, s. 3.

⁷ Tamtéž, s. 4.